

DÂNIŞMENDNÂME

miş bulunmakla beraber (bk. Akkaya, *DTCFD*, VIII, 131-144) Irène Mélikoff'a gelinceye kadar bütün yönleriyle ciddi bir şekilde tahlil edilip incelenmemiştir. I. Mélikoff hem *Dânişmendnâme*'yi edebî, lisanî, tarihî, folklorik vb. bütün yönleriyle derinlemesine bir incelemeye ve eleştiriye tâbi tutmuş, hem de belli başlı nüshalarını karşılaştırarak -bazı okuma yanlışları ihtiva etmekle beraber- güzel bir tenkitli metin meydana getirmiştir (*La Geste de Melik Dânişmend: Etude Critique du Dânişmendnâme*, Tome I: Introduction et Traduction, Paris 1960; Tome II: Edition Critique, Paris 1960). Eserin bugün Türkiye'de özel ellerde ve bir kısım kütüphanelerde, Rusya ve Avrupa'nın bazı kütüphanelerinde yazma nüshaları bulunmaktadır (bk. Köprülü, *TTK Belleten*, VII/27, s. 426; Mélikoff, *La Geste de Melik Dânişmend*, I, 171-176).

Dânişmendnâme ilk defa M. Halil Yinanç tarafından tam tersi bir eğilimle aşırı bir eleştiriye tâbi tutularak kesinlikle "ihticaca salih olmayan bir hurafat kitabı" olarak görülmüş ve içindekilerin bütünüyle uydurma olduğu ileri sürülmüştür. M. Halil Yinanç'a göre *Dânişmendnâme*, Artuk Bey'in Yeşilirmak havzasındaki fetihlerini tamamiyle Dânişmend Gazi'ye mal etmiş olup destanda yer alan Artuhi aslında bu gerçeğin bir yansımasıdır. Metinde geçen yer adları da uydurma olup gerçek coğrafi mekânlarla ilgisi yoktur (bk. *Anadolu'nun Fethi*, s. 89-103; *İA*, III, 468-479). M. Halil Yinanç bu eleştirilerini daha da ileri götürerek bazı muahhar Ermeni kaynaklarının müphem ifadelerine dayanmak suretiyle bizzat Melik Dânişmend Gazi'nin Ermeni asıllı bir mühtedi olduğunu iddia etmiştir.

Buna karşılık Irène Mélikoff, titiz ve ayrıntılı bir çalışma ile *Dânişmendnâme*'nin esaslı bir kritiğini yaparak onun ne eski Osmanlı tarihçilerinin kabul ettikleri gibi gerçek bir vekâyî-nâme, ne de M. Halil Yinanç'ın iddia ettiği gibi bir hurafat kitabı olduğunu ortaya koymuştur. Mélikoff, dönemin belli başlı yerli ve yabancı kaynaklarıyla *Dânişmendnâme*'yi sıkı bir tenkide tâbi tutmuş, hem Dânişmend Gazi'nin şahsiyeti hem fetihleri hem de coğrafi isimler ve mevkiiler bakımından önemli ipuçları ihtiva ettiğini göstermiştir (*La Geste de Melik Dânişmend*, I, Giriş kısmı). Osman Turan da aynı şekilde hareket ederek M. Halil Yinanç'ın aşırı gittiğini belirtmiş ve daha başka tarih kaynaklarıyla karşılaştıra-

rak *Dânişmendnâme*'nin bir tarih kaynağı olarak kullanılabileceğini göstermiştir (*Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, s. 120-132).

BİBLİYOGRAFYA:

Şükrü Akkaya, *Kitâb-ı Melik Dânişmend Gazi: Eine Türkische Historischer Heldenroman aus der Mitte des 13. Jahrhunderts*, Ankara 1954; a.mlf., "Kitâb-ı Melik Dânişmend Gazi: Dânişmendnâme", *DTCFD*, VIII (1950), s. 131-144; I. Mélikoff, *La Geste de Melik Dânişmend: Etude Critique du Dânişmendnâme*, Paris 1960, I-II; a.mlf., "Géorgiens et Arméniens dans la littérature épique turque", *Bedi Kartlisa (Etudes Géorgiennes et Caucasiennes)*, XI-XII (1961), s. 27-35; a.mlf., "Gazi Melik Dânişmend et la conquête de Sivas", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, IV, Ankara 1973, s. 187-195; a.mlf., "Dânişmendides", *El²* (Fr.), II, 112-114; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, IX, 49, 183; Âlî, *Mirkâtü'l-cihâd*, Millet Ktp., nr. 5282; Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 258-260; a.mlf., "Anadolu Selçuklular Tarihinin Yerli Kaynakları", *TTK Belleten*, VII/27 (1943), s. 425-430; Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, s. 207-212; Mükrimin Halil Yinanç, *Anadolu'nun Fethi*, İstanbul 1944, s. 89-103; a.mlf., "Dânişmendiler", *İA*, III, 468-469; Cl. Cahen, *Pre-Ottoman Turkey*, London 1968, s. 81-84; a.mlf., *La Turquie Pré-Ottomane*, İstanbul - Paris 1988, s. 16-21; Banarlı, *RTET*, I, 302-303; Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 127-128; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1984, s. 120-132; Tuncer Gülsensoy - Rekin Ertem, "Dânişmendnâme", *TDEA*, II, 192-194.

AHMET YAŞAR OCAK

DANTE

(ö. 1321)

Daha çok *La Divina Commedia*
(İlahî Komedyâ)
adlı eseriyle tanınan
İtalyan şair ve yazarı
(bk. İLÂHÎ KOMEDYA).

DÂNYÂL

Kitâb-ı Mukaddes'e göre
Benî İsrâil peygamberlerinden olan
kutsal kitap yazarlarından biri.

Ahd-i Atîk'te adı Dâniêl (Daniel, 1/6-8) olarak geçmektedir. Ahd-i Atîk'te bir başka Dâniêl daha zikredilmektedir ki (Hezekiel, 14/14, 20; 28/3) onun kutsal kitap yazarıyla ilgisi yoktur. Muhtemelen bu ikincisi, Ugarit metinlerinde nakledilen Fenike geleneğinin meşhur salih ve bilge kişisidir (*Ancien Testament*, s. 1027). Dânyâl İbrânice'de "Tanrı hükmetti" (*NDB*, s. 167) veya "Benim hakîmim (savunucum) Tanrı'dır" (*DB*, II/2, s. 1247) anlamına gelmektedir.

Dânyâl'in hayatı hakkındaki bilgi, Ahd-i Atîk'te kendisine nisbet edilen Daniel ki-

tabında bulunmaktadır. Bu bilgilere göre Dânyâl, milâttan önce VI. yüzyılda Bâbil sarayında yaşamış bir yahudi peygamberidir; İsrâilîoğulları'nın Yahuda kabilesinden ve kral zürriyetindendir (Daniel, 1/3-7). Yahuda Kralı Yehoyakim'in (Yoyagîm) saltanatının üçüncü yılında (m.ö. 606), Buhtunnasr'ın (Nebukadnezar) Kudüs'ü ilk kuşatması sonunda, henüz ergenlik çağındaki Dânyâl (muhtemelen on dört yaşında) arkadaşları ve diğer esirlerle birlikte Babilonya'ya götürülür. Orada harem ağalarının reisi Aşpenaz'a, "kral zürriyetinden ve asilzadelerden, kendilerinde hiçbir kusur olmayan, görünüşleri güzel ve her hikmette anlayışlı ve bilgili ve fenden anlayan gençleri", ileride saray hizmetinde çalıştırmak için Keldânîler'in yazısını ve dilini öğretmek üzere seçmesi emredilir. Seçilenler arasında, adı Belteşatsar olarak değiştirilen Dânyâl ile arkadaşları da vardır. Dânyâl kralın güzel yemekleriyle ve içtiği şarapla "kendini murdar etmemek için" harem ağaları reisine yalvarır ve ondan sadece sebze ile su verilmesini ister. Sonunda isteği kabul edilir ve böylece yahudi şeriatında yasak olan şeyleri yemek ve içmekten kurtulmuş olurlar. Allah, Dânyâl ve üç arkadaşına her çeşit kitap ve hikmette bilgi ve akıl bağışlar; ayrıca Dânyâl'e bütün rû'yet* ve rüyaları anlama kabiliyeti verir. Bunlar üç yılın sonunda huzura çıkarılırlar ve Buhtunnasr kendileriyle konuşunca bütün ülkedeki sihirbaz ve falcılardan on kat üstün olduklarını görür. Daha sonra sarayda görevlendirilen Dânyâl, Pers Kralı Kuruş'un (Cyrus) saltanatının birinci yılına kadar (m.ö. 538) bu görevinde kalır.

Buhtunnasr, gördüğü kötü bir rüyanın hiçbir yorumcu tarafından aydınlatılamaması üzerine Dânyâl'in de dahil olduğu Bâbil'in bütün hikmet sahibi adam-

Bir silsilenâmede Dânyâl'i tasvir eden minyatür (Derviş Mehmed, *Sûbhatü'l-ahbâr*, Österreichische Nationalbibliothek, COD. AF, nr. 50, vr. 7^b den detay)

larının öldürülmesini emreder. Fakat Dânyâl Allah'a yalvarır, nihayet kendisine kralın gördüğü rüyanın tabiri bildirilir (Daniel, 2/1-46). Bu başarısı üzerine Buhtunnasr Dânyâl'e secde kılarak onun Allah'ının ilâhların Allah'ı ve kralların rabbi olduğunu kabul eder; sonra da Dânyâl'i Bâbil vilâyetine hakim ve bütün hikmetli adamlara reis yapar (Daniel, 2/46-48).

Daniel kitabında Buhtunnasr'ın Dânyâl'e gösterdiği ilginin, onun oğlu olduğu ileri sürülen (aş. bk.) Kral Belşatsar tarafından da devam ettirildiği bildirilmektedir. Buna dair rivayetlerin birine göre Kral Belşatsar'ın verdiği bir ziyafet sırasında sadece parmakları ve ayası görünen meçhul bir el sarayın duvarı üzerine bir yazı yazar. Hiç kimsenin okuyamadığı bu yazıyı Dânyâl okur ve mânasını açıklar. Bu yazıyı okuyacak olan kimse için kralın daha önceki vaadine uygun olarak Dânyâl'e, itibar sembolü olmak üzere erguvan renginde bir elbise giydirilir, boynuna altın gerdanlık takılır ve ülkede üçüncü hükümdar olacağı ilân edilir (Daniel, Bab 5).

Keldânî Kralı Belşatsar'ın öldürülmesi üzerine onun yerine kral olan Med Darius Dânyâl'i vezir yapar. Dânyâl diğer vezirlerin ve emri altındaki satrapların kiskançlığı sebebiyle aslanlar çukuruna atılır, fakat aslanlar ona zarar vermez (Daniel, 6/3-27). Darius'un hükümdarlığının birinci yılında Bâbil esaretinin yetmiş yıl süreceğine dair Yeremya peygambere verilen bilgiyi (Yeremya, 25/11-12) kitaplardan öğrenen Dânyâl (Daniel, 9/1-2) oruç tutar, dua eder, İsrâiloğulları'nın suçlu olduğunu kabul eder, tövbe eder ve Allah'tan kendilerini tekrar Kudûs'e döndürmesini diler. Bunun üzerine Ceb-râil gelerek bu iş için yetmiş haftalık bir sürenin hükümlendiğini bildirir (Daniel, 9/3-27). Pers Kralı Kuruş'un üçüncü saltanat yılında (m.ö. 536) bu dünyanın güçleriyle göklerin melekûtu arasında vuku bulacak son çatışmanın rû'yetini görür (Daniel, 10-12). Dânyâl, Buhtunnasr'ın saltanatının başından itibaren Medli Darius ve Persli Kuruş'un saltanatları dönemine kadar peygamberlik yaptığına göre oldukça uzun yaşamış olmalıdır. Ancak ne zaman ve nerede vefat ettiği bilinmemektedir.

Ahd-i Atîk'te Dânyâl ile ilgili olarak verilen bilgilerde hatalar mevcuttur. Dânyâl'in Bâbil'e götürülüşü, Yahuda Kralı Yehoyakim'in saltanatının üçüncü yılın-

da (m.ö. 606), Buhtunnasr tarafından Kudûs'ün kuşatılması ve mâbedin hazinelerinin kısmen yağmalanmasıyla tarihlendirilmektedir. Halbuki söz konusu tarihte ne Kudûs kuşatılmış ne de mâbedin hazineleri yağmalanmıştır (Ancien Testament, s. 1679). Diğer taraftan Belşatsar Buhtunnasr'ın oğlu olarak tanıtılmaktadır (Daniel, 5/12). Halbuki Babilonya Krallığı'nda böyle biri yoktur; Mezopotamya geleneği Belşarusur diye birinden bahsetmektedir; ancak o da Buhtunnasr'ın değil son Bâbil kralı Nabonid'in oğludur (Ancien Testament, s. 1694). Kitâb-ı Mukaddes'te Belşatsar'dan sonra krallığa Medli Darius'un geçtiği belirtilir (Daniel, 6/1). Ancak tarihte Medli Darius diye birisi de bilinmemektedir (Ancien Testament, s. 1697).

Kur'an-ı Kerîm ve hadislerde Dânyâl'in ne ismi ne de kendisiyle ilgili herhangi bir bilgi yer alır. Dânyâl diğer İslâmî kaynaklarda mürsel* olmayan nebî ve bir bilge kişi (hakîm) olarak takdim edilir ve hayatıyla ilgili Kitâb-ı Mukaddes'ten kaynaklanan bazı rivayetler nakledilir. Bu rivayetlere göre Dânyâl peygamberler zürriyetindendir ve Buhtunnasr'ın Kudûs'ü işgalinden sonra Bâbil'e götürdüğü esirler arasındadır. Buhtunnasr'ın gördüğü rüyayı tabir etmesi üzerine Dânyâl ve arkadaşlarına iyi davranılmış, Buhtunnasr işlerinde ona danışmaya başlamış, bunu çekemeyen Mecûsiler, Buhtunnasr'ın ilâhına tapınmıyor, onun sofrasından yemiyor diye onu krala şikâyet etmişler, bunun üzerine Dânyâl yırtıcı hayvanların bulunduğu bir çukura atılmışsa da hiçbir zarar görmemiştir. Melek tarafından aynı çukura atılan Buhtunnasr ise hayvana dönüşmüş, yedi yıl bu vaziyette kalmış, daha sonra eski şekline döndürülerek krallığa devam etmiş ve Dânyâl ile arkadaşlarına tekrar değer vermek zorunda kalmıştır. İslâmî kaynaklara göre de Buhtunnasr'dan sonra onun oğlunun krallığında meçhul bir el tarafından sarayın duvarına yazılan esrarengiz yazıyı okuyup yorumlayan Dânyâl daha sonra Bâbil diyarındaki Sûs şehrinde yaşamış ve orada ölmüştür.

Bazı İslâmî kaynaklarda, Dânyâl'in cesedinin Hz. Ömer zamanında Ebû Mûsâ el-Eş'arî tarafından fethedilen Sûs şehrinde kralın hazine dairesindeki bir odada bulunduğu ve cenaze namazı kılınarak defnedildiği şeklinde mevsuk olmayan rivayetler nakledilmiştir (bk. Taberî, I, 553-554; Sa'lebî, s. 258-261).

BİBLİYOGRAFYA :

Ancien Testament, s. 1027, 1679, 1694, 1697; İbn Kuteybe, el-Ma'ârif (Ukkâse), s. 49; Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), I, 553-554; Sa'lebî, 'Arâ'î-sû'l-mecâlis, s. 258-261; İbn Kesîr, Kışaşû'l-enbiyâ, II, 315-319; E. Philippe, "Daniel Le Prophète", DB, II/2, s. 1247-1253; NDB, s. 167; B. Carra De Vaux, "Dânyâl", IA, III, 479; G. Vajda, "Dânyâl", EI² (Fr.), II/1, s. 115; H. L. Ginsberg — H. Z. Hirschberg, "Daniel", EJd, V, 1274-1277.

ÖMER FARUK HARMAN

DÂR

(bk. EV).

DÂR

(الدار)

Allah'ın isimlerinden
(esmâ-i hüsnâ) biri.

"Zarar vermek" anlamındaki darr veya durr masdarından sıfat olup "zarar veren" veya "elem ve zarar verici şeyleri yaratan" mânası ile esmâ-i hüsnâ içinde yer alır. Kur'an-ı Kerîm'de daha çok menfaat (nef'), hayır ve rahmet kavramlarıyla birlikte ve bunların karşısı olarak elliden fazla âyetle geçen zarar kavramı bu âyetlerin bir kısmında, Allah'tan başka tapınan sözde tanrıların kendilerine de başkalarına da herhangi bir fayda veya zararlarının dokunamayacağını ifade eder. Bazı âyetlerde kimsenin Allah'a zarar veremeyeceği vurgulanırken altı âyetle de Allah'ın kuluna zarar murad etmesi veya zarar dokundurması şeklinde kullanılır. Bunların hemen hepsinde zararın karşısı olarak hayır, rahmet ve menfaat kelimeleri de zikredilmiştir. Diğer bazı âyetlerde, herhangi bir şekilde insana dokunan zararın Allah tarafından bertaraf edilmesinden (keşfû'd-durr) söz edilir (bk. M. F. Abdülbâkî, Mu'cem, "drr" md.). Kur'an-ı Kerîm'de zarar kavramının, her şey gücü yeten Allah'ı bırakıp da fayda veya zarar vermekten âciz olan putlara tapmanın mantıksızlığını vurgulayan bir üslûp içinde kullanılmış olması, ayrıca karşısı olan nef' vb. kelimelerle birlikte zikredilmesi, bu kavramın mutlak mânada Allah'a nisbet edilmesinin amaçlanmadığını gösterir. Nitekim bu kavram Kur'an'da sıfat sigasıyla (dâr) Allah'a izâfe edilmemiştir. Dâr, doksan dokuz ismi içeren hadiste nâfi' ismiyle birlikte (İbn Mâce, "Du'â", 10; Tirmizî, "Da'avât", 82), diğer bazı hadislerde de fiil şeklinde Allah'a nisbet edilir (Müs-